

Lenkiewicz, Edward

Czterdzieści lat okulistyki na Warmii i Mazurach

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3-4, 617-631

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Lenkiewicz

CZTERDZIEŚCI LAT OKULISTYKI NA WARMII I MAZURACH

Olsztyn, podobnie jak wiele innych miast na ziemiach odzyskanych, bezpośrednio po wojnie był pozbawiony lekarzy takich specjalności jak okuliści¹.

Pierwszą okulistką, która w lipcu 1946 r. przybyła z Litwy do Olsztyna była dr Antonina Prościewicz², wieloletnia asystentka Kliniki Okulistycznej Uniwersytetu im. Stefana Batorego w Wilnie, kierowanej w tym czasie, kolejno przez dwóch znakomitych okulistów prof. Juliusza Szymańskiego i prof. Ignacego Abramowicza. Wkrótce po przyjeździe rozwinęła ona ambulatoryjną działalność okulistyczną, niosąc pomoc chorym z obszaru całego województwa, a następnie w 1947 r. także szpitalną. Było to jednak zadanie niełatwe, gdyż liczba łóżek okulistycznych w Szpitalu Wojewódzkim im. M. Kopernika (przy ul. Niepodległości 44) była znikoma (12), a zgłaszających się chorych znaczna. Przyczyniały się do tego liczne urazy układu wzrokowego spowodowane wybuchami min i pocisków. Po roku tej ciężkiej i w trudnych warunkach prowadzonej pracy, tj. w sierpniu 1948 r., powstał w Szpitalu Wojewódzkim pierwszy na Warmii i Mazurach trzydziestołożkowy oddział okulistyczny, a dr A. Prościewicz została mianowana jego ordynatorem³. Praca początkowo niełatwa z powodu braku odpowiedniej pomocy, aparatury, sprzętu i instrumentarium, a także stale zwiększającej się liczby chorych, została jednak stopniowo zorganizowana. Przyczyniła się do tego w znacznym stopniu, działalność pierwszego asystenta oddziału dr. Jana Roźnowskiego (1950), którego zapał i energia oraz ogromna pracowitość były wówczas nieocenione. Ponadto życzliwa pomoc dyrektora szpitala — dr. Zygmunta Kozłowskiego.

W drugiej połowie sierpnia 1952 r. stan zdrowia dr A. Prościewicz

1 A. Perlikiewicz-Kikielowa, *Okulistyka na Ziemi Lubuskiej w okresie 30-lecia PRL*, *Klinika Oczna*, 1976, t. 46, nr 5, ss. 569—575.

2 A. Prościewicz doniesienie osobiste (1987).

3 E. Lenkiewicz, *Rozwój i działalność Oddziału Okulistycznego Szpitala Wojewódzkiego w Olsztynie*, *Pamiętnik XX-lecia Szpitala Wojewódzkiego w Olsztynie*, Olsztyn 1965, ss. 149—151.

nie pozwolił jej na dalsze kontynuowanie pracy szpitalnej i w związku z tym przeszła ona do pracy ambulatoryjnej w kolejowej służbie zdrowia.

Ordynatorem oddziału okulistycznego została dr Leontyna Paprocka-Klimowa, starsza asystentka Kliniki Okulistycznej Akademii Medycznej w Szczecinie, kierowanej przez wybitnego i cenionego okulistę prof. Witolda Starkiewicza. W okresie tym nastąpił dalszy rozwój pracy klinicznej oddziału, czego wyrazem było zwiększenie liczby łóżek do 40, a także znacznie lepsze zaopatrzenie w sprzęt i instrumentarium. Rozwinęła się również działalność operacyjna z rozszerzeniem zakresu wykonywanych zabiegów oraz zwiększyła liczba asystentów (dr K. Osiecka, dr L. Szlenkowska, dr R. Romańczuk). Usprawniono też działalność okulistycznego lecznictwa ambulatoryjnego.

Pełna humanitaryzmu i samozaparcia oraz wzorowych zasad etycznych praca dr Klimowej, która potrafiła te cechy swojej osobowości przenieść na cały zespół, przejawiała się również w pracy teoretycznej. Organizowano posiedzenia naukowe skupiające okulistów z terenu Olsztyna. Było to wówczas zadanie niełatwe, gdyż oprócz intensywnej pracy w oddziale, przez który przewijało się rocznie ok. 800 chorych, resztę dnia pochłaniała wyczerpująca praca w lecznictwie otwartym, w którym przyjmowano ok. 150 osób dziennie. Noce zaś spędzano często nad stołem operacyjnym z powodu wciąż jeszcze licznych powojennych urazów układu wzrokowego, spowodowanych wybuchami min i pocisków⁴.

Niestety stan zdrowia dr L. Klimowej nie pozwolił jej kontynuować działalności operacyjnej, a tym samym i pracy szpitalnej. 1 lutego 1960 r. objęła ona kierownictwo Wojewódzkiej Poradni Okulistycznej, a ordynatorem oddziału został dr Edward Lenkiewicz, uczeń i asystent światowej sławy uczonego prof. Tadeusza Krwawicza — kierownika Kliniki Okulistycznej Akademii Medycznej w Lublinie.

Stopniowy, ale systematyczny wzrost liczby asystentów w latach 1961—1962 i następnych przyczynił się wydatnie do dalszego rozwoju oddziału okulistycznego, którego działalność można już było rozszerzyć w trzech zasadniczych kierunkach, tj.: klinicznym, dydaktyczno-szkoleniowym i naukowym. Tylko takie ukierunkowanie mogło bowiem zapewnić perspektywiczny rozwój okulistyki.

Zintensyfikowano wówczas przenoszenie na teren olsztyński najnowszych osiągnięć chirurgii i terapii oka z wielu ośrodków naukowych w kraju, a w szczególności z klinik okulistycznych akademii medycznych w Lublinie i Białymstoku oraz Kliniki Okulistycznej Studium Doskona-

⁴ E. Lenkiewicz, *Rozwój okulistyki olsztyńskiej w okresie 30 lat jej działalności*, *Klinika Oczna*, 1977, t. 47, nr 10, ss. 487—490.

lenia Kadr Lekarskich w Warszawie, kierowanej przez doskonałego okulistę prof. Wiktora Arkina. W oddziale, jako jednym z pierwszych w Polsce, zaczęto stosować wprowadzoną przez Krwawicza w 1960 r. nową metodę operacyjną usuwania zaćmy przy zastosowaniu niskiej temperatury⁵. Metodą tą zainteresowano się wkrótce na całym świecie. Przyniosła ona polskiej nauce chwałę, a jej twórcy ogromną satysfakcję, zaszczyty, a także światowy rozgłos i uznanie. Podobnie szybko wprowadzono w Olsztynie (za Krwawiczem) niską temperaturę do leczenia wirusowych owrzodzeń rogówki⁶ oraz wielu innych schorzeń oka.

W działalności diagnostycznej, a tym samym i leczniczej, bardzo pomocne okazało się zorganizowanie w oddziale własnej pracowni, w której wykonywano badania bakteriologiczne dotyczące oznaczania oporności drobnoustrojów na antybiotyki (dr H. Kostrzewska) oraz badania cytologiczne, polegające na wykrywaniu w mikroskopie fluorescencyjnym obecności wolnych komórek nowotworowych we krwi obwodowej (dr A. Swietlikowska).

Szczególnym osiągnięciem było jednak pozyskanie w 1968 r. oftalmoskopu ultradźwiękowego, który dzięki dr med. A. Prusiewiczowej, oddaje do dzisiaj nieocenione usługi w diagnostyce wielu schorzeń układu wzrokowego.

Na usprawnienie opieki okulistycznej nad ludnością województwa olsztyńskiego istotnie wpłynął rozwój Wojewódzkiej Poradni Okulistycznej, która — przy ul. Partyzantów 30 — dysponowała wygodnymi gabinetami lekarskimi, dobrze wyposażonymi w sprzęt i aparaturę. Wzrost liczby lekarzy okulistów pozwalał na coraz lepszą i wydajniejszą działalność tej poradni (m.in. uruchomiono tam poradnię przeciwjaskrową).

W latach 1963—1968 powstały również pierwsze poradnie okulistyczne w miastach powiatowych: Mrągowie, Ostródzie, Nowym Mieście, Giżycku i Szczytnie. Ułatwiając chorym dostęp do lekarza okulisty, eliminowały one jednocześnie trud związany z dojazdem do Olsztyna.

Jednakże ten rozwój ambulatoryjnego lecznictwa okulistycznego sprawił, że większa liczba chorych, wychwytywanych i kierowanych przez nowo otwarte poradnie, zaczęła zgłaszać się do szpitala. 40 łóżek, którymi dysponował oddział, nie mogło sprostać temu zapotrzebowaniu.

Owczesne wojewódzkie władze służby zdrowia, w osobach dr. Jana Maksaya i dr. Zdzisława Piesiaka, podjęły — na wniosek specjalisty

5 E. Lenkiewicz, *Wyniki operacji zaćmy z zastosowaniem krioelektroktora Krwawicza*, Klinika Oczna, 1965, t. 35, nr 1, ss. 111—114.

6 E. Lenkiewicz, *Wyniki leczenia opryszczki rogówki przy zastosowaniu niskiej temperatury*, Klinika Oczna, 1965, t. 35, nr 4, ss. 515—517; tenże, *Wartość optymalnych warunków krioterapii wirusowych owrzodzeń rogówki*, ibidem, 1980, t. 82, nr 1, ss. 17—18.

wojewódzkiego do spraw okulistyki — decyzję utworzenia drugiego oddziału okulistycznego liczącego 48 łóżek w nowo wybudowanym Szpitalu Wojewódzkim przy ul. Żołnierskiej 18. Wyposażony nowoczesniej, rozpoczął on działalność w 1970 r. Oddział okulistyczny w szpitalu przy ul. Niepodległości, przemianowanym wówczas na Szpital Miejski, zmniejszono do 24 łóżek, aby poprawić chorym warunki bytowe. Ordynatorem została dr Halina Kostrzewska. Zwiększenie w Olsztynie łóżek okulistycznych do łącznej liczby 72, zwiększyło możliwość hospitalizowania chorych okulistycznych z całego województwa i tym samym usprawniło działalność kliniczną tej specjalności medycznej. Utworzenie drugiego oddziału okulistycznego spowodowało także zatrudnienie większej liczby lekarzy, chętnych do specjalizowania się w tej dyscyplinie wiedzy medycznej, co miało również istotne znaczenie dla dalszego rozwoju ambulatoryjnego leczenia okulistycznego.

W latach osiemdziesiątych przy Wojewódzkim Szpitalu Zespołowym działało 5 ukierunkowanych poradni okulistycznych: konsultacyjna, leczenia zęza, okulistyki przemysłowej, dla sportowców oraz osób słabowidzących. Tyleż poradni należało do Zespołu Opieki Zdrowotnej Olsztyna (niektóre z nich także ukierunkowane: leczenie zęza, okulistyki dziecięcej oraz przeciwjaskrowa).

Działalność dydaktyczna oddziału okulistycznego w Szpitalu Wojewódzkim polegała na właściwym zorganizowaniu szkolenia, zarówno dla asystentów pracujących stale w oddziale, jak też dla lekarzy specjalizujących się metodą etapową, która zapewniała pozyskanie okulistów, specjalistów I stopnia dla potrzeb terenowych.

Metoda etapowa polegała na tym, że lekarz po odbyciu sześciomiesięcznego stażu w oddziale okulistycznym, rozpoczynał samodzielną pracę w poradni okulistycznej w miejscu swego zamieszkania. Przez dalsze półtora roku, przewidziane programem specjalizacji, zobowiązany był dojeżdżać do oddziału 2 razy w tygodniu oraz odbyć w nim jeszcze dwukrotnie trzymiesięczne staże.

Aby ułatwić specjalizującym się lekarzom opanowanie materiału teoretycznego, zorganizowano w oddziale systematyczne cotygodniowe posiedzenia szkoleniowe, na których omawiano zazwyczaj jedno zagadnienie bardzo szeroko, w formie pracy pogłądowej oraz przedstawiano kilka tłumaczeń z bieżących okulistycznych czasopism zagranicznych. Było to możliwe dzięki otrzymywaniu siedmiu tytułów czasopism okulistycznych, w tym sześciu zagranicznych. Ponadto dalsze szkolenie odbywało się w ramach comiesięcznych posiedzeń naukowych Oddziału Olsztyńskiego Polskiego Towarzystwa Okulistycznego (PTO) oraz uczestni-

ctwa lekarzy w 104 kursach doskonalących zorganizowanych przez Centrum Doskonalenia Kadr Lekarskich na terenie klinik okulistycznych całego kraju.

W wyniku tak prowadzonej działalności dydaktyczno-szkoleniowej specjalizację z zakresu chorób oczu uzyskało w Olsztynie 59 lekarzy; w tym: 23 — II stopnia i 36 — I stopnia. 52 lekarzy uzyskało ją w oddziale okulistycznym Szpitala Wojewódzkiego, zaś siedmiu Szpitala Miejskiego.

Pośród 36 lekarzy okulistów, specjalistów I stopnia, 22 zdobywało ją metodą etapową. Stąd też, obecnie wszystkie Zespoły Opieki Zdrowotnej mają poradnie okulistyczne, w których pracuje jeden lekarz okulista, lub — jak w Iławie, Kętrzynie i Mrągowie — nawet dwóch.

Z 59 lekarzy, którzy uzyskali specjalizację z okulistyki w Olsztynie, jedna lekarka zmarła nagle, dwie wyjechały z kraju, dwie osoby przeszły na emeryturę, 18 opuściło nasze województwo, zaś 36 lekarzy pracuje nadal na naszym terenie (aneks 1).

W roku 1987 w lecznictwie okulistycznym województwa olsztyńskiego pracowało 41 okulistów, gdyż pięciu przybyło do Olsztyna już ze specjalizacją. Prócz tego pracowały 4 lekarki, szkolące się na I stopień.

Działalność naukowa oddziału okulistycznego Szpitala Wojewódzkiego rozwinęła się dopiero po nawiązaniu, w końcu 1961 r., bliższego kontaktu z Kliniką Okulistyczną Akademii Medycznej w Lublinie. Dzięki wielkiej życzliwości kierownika tej kliniki, prof. Tadeusza Krwawicza i jego współpracowników, a w szczególności prof. Barbary Szwarc, która udostępniła nam pracownię histochemiczną i fotograficzną mogliśmy stopniowo przystąpić do pierwszych prac naukowych. Ogromną pomocą była także ocena tych prac przez prof. Krwawicza, a także słowa zachęty i otuchy udzielane niekiedy w trudnych momentach⁷.

W celu rozszerzenia dalszej działalności naukowej oddziału nawiązano, w 1963 r., dzięki życzliwości prof. Marii Dymitrowskiej, współpracę z Kliniką Okulistyczną Akademii Medycznej w Białymstoku, wyrażającą się organizowaniem wspólnych posiedzeń naukowych, zarówno w Białymstoku jak i Olsztynie. W wyniku tej współpracy, w styczniu 1966 r. 19 okulistów olsztyńskich wstąpiło do białostockiego oddziału Polskiego Towarzystwa Okulistycznego, w którym działali do września 1970 r. W latach 1963—1970 przedstawili oni w Białymstoku 31 doniesień. Wśród nich na szczególną uwagę zasługiwały prace z zakresu krioofthalmologii oraz prace doświadczalne i kliniczne poświęcone zagadnieniom bakte-

7 E. Lenkiewicz, *Rozwój okulistyki*, s. 465.

riologii w okulistyce, a ponadto kliniczne dotyczące urazów układu wzrokowego, jaskry, okulistyki dziecięcej oraz aktualnych zagadnień chirurgii oka. Wystąpienia okulistów olsztyńskich były przyjęte przychylnie i życzliwie, a wiele z nich ogłoszono drukiem⁸.

W wyniku kontaktów naukowych z Kliniką Okulistyczną AM w Lublinie, okulistyka olsztyńska była w r. 1964 po raz pierwszy, reprezentowana na Zjeździe Okulistów Polskich w Krakowie, a w 1967 r. na takim samym zjeździe w Łodzi. Na obu zjazdach przedstawiono prace stanowiące własny dorobek naukowy ośrodka olsztyńskiego.

Kontakty te sprawiły, że 24 czerwca 1964 r. po publicznej obronie w Akademii Medycznej w Lublinie pracy doświadczalno-klinicznej: *Badania nad działaniem antybiotyków na oporne szczepy bakteryjne w leczeniu chorzeń spojówek i rogówki*, pierwszy olsztyński okulista uzyskał doktorat z tej dyscypliny wiedzy medycznej⁹. Promotorem był prof. Tadeusz Krwawicz.

Systematyczna i wytrwała praca wielu lekarzy sprawiła, że działalność olsztyńskiego ośrodka okulistycznego, zarówno zawodowa, jak też dydaktyczno-szkoleniowa i naukowa, zostały pozytywnie ocenione przez prezesa Polskiego Towarzystwa Okulistycznego, prof. Tadeusza Krwawicza, który we wrześniu 1968 r., na zaproszenie Oddziału Olsztyńskiego Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, wizytował Olsztyn, przedstawiając na posiedzeniu naukowym wykład z zakresu kriochirurgii i krioterapii oka (ryc. 1).

Skutkiem pozytywnej oceny było powołanie przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Okulistycznego — oddziału w Olsztynie (3 X 1970). 14 listopada tegoż roku Walne Zebranie jego 27 członków wybrało zarząd i komisję rewizyjną. Do zarządu weszli: A. Ferencowa (skarbnik), H. Kostrzewska (z-ca przewodniczącego), E. Lenkiewicz (przewodniczący), W. Lewalski, W. Piestrzeniewicz (członkowie) i A. Prusiewiczowa (sekretarz). Do komisji rewizyjnej: L. Klimowa (przewodnicząca), J. Rożnowski (z-ca przewodniczącego), H. Makulec, E. Trapkiewiczowa i K. Sciborowska (członkowie).

Działalność swą oddział skoncentrował na organizowaniu comiesięcznych posiedzeń naukowych z przerwą w III kwartale¹⁰. Starano się przy

⁸ Ibidem.

⁹ E. Lenkiewicz, *Badania nad działaniem antybiotyków na oporne szczepy bakteryjne w leczeniu chorzeń spojówek i rogówki*. Klinika Oczna, 1966, t. 36, nr 4, ss. 487—490.

¹⁰ A. Prusiewiczowa, *Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w latach 1971, 1972, 1975, 1980, 1982—1983, 1985*, Klinika Oczna 1973, t. 43, nr 2, ss. 223—225; 1974, t. 44, nr 8, ss. 835—836; 1976, t. 46, nr 10, ss. 1147—1149; 1982, t. 54, nr 11, s. 364; 1985, t. 67, nr 1, s. 42—43; — w druku.

tym, aby tematyka przedstawionych prac i referatów oraz wyświetlanych filmów, obejmowała współczesne problemy okulistyki. Olsztyńska filia Głównej Biblioteki Lekarskiej i dobre jej zaopatrzenie w bieżące krajowe i zagraniczne piśmiennictwo okulistyczne ułatwiało wykonanie tych zadań, a także publikację prac. W latach 1963—1987 okuliści olsztyńscy ogłosili drukiem 86 publikacji, a 6 znajdowało się w przygotowaniu.

Szczególnie twórczy był dwunastoletni okres, obejmujący lata 1972—1983. Powstała wówczas jedna praca habilitacyjna¹¹ i 4 doktorskie¹², co stanowiło już samodzielny i znaczący dorobek okulistyki olsztyńskiej. Były to bowiem prace doświadczalne wnoszące istotny wkład w rozwój współczesnej okulistyki. Prowadzono w tym czasie również inne prace doświadczalne, niektóre we współpracy z prof. dr. hab. med. wet. Zdzisławem Larskim — kierownikiem Zakładu Mikrobiologii Wydziału Weterynaryjnego ART w Olsztynie, którego życzliwość i pomoc dla działalności naukowej okulistyki olsztyńskiej, zasługuje na najwyższy szacunek i uznanie. Na krajowych zjazdach lub sympozjach naukowych członkowie Oddziału Olsztyńskiego PTO prezentowali prace kliniczne, które spotykały się zawsze z zainteresowaniem.

Dużym wyróżnieniem było powierzenie Oddziałowi Olsztyńskiemu organizacji Walnego Zgromadzenia Delegatów PTO i Krajowej Konferencji Naukowej na temat współczesnych problemów okulistyki ze szczególnym uwzględnieniem krioofthalmologii (25—26 V 1973). W konferencji uczestniczyło 180 okulistów z całego kraju. Okuliści z Olsztyna przedstawili wówczas 4 prace, które ukazały się drukiem w specjalnym numerze „Kliniki Ocznej” (1974, nr 4).

Z dużym zainteresowaniem spotkało się XXX-lecie okulistyki olsztyńskiej i zorganizowane z tej okazji, 7 maja 1977 r., posiedzenie naukowe, odbyte w sali Novotelu-Orbis. Uczestniczył w nim Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Okulistycznego z jego prezesem prof. T. Krwawiczem, kierownicy klinik okulistycznych z kraju, przedstawiciele władz politycznych, administracyjnych i służby zdrowia naszego województwa oraz liczni lekarze okuliści i zaproszeni goście. Ogółem wzięło w nim

11 E. Lenkiewicz, *Krioterapia doświadczalnych oparzeń spojówki gałkowej i rogówki*, *Klinika Oczna*, 1974, t. 44, nr 1, ss. 15—20. Opiekunem przewodu habilitacyjnego był prof. T. Krwawicz.

12 A. Prusiewiczowa, *Krioterapia doświadczalnych oparzeń termicznych rogówki*, *Klinika Oczna*, 1977, t. 47, nr 7, ss. 293—295; K. Antonowicz, *Wpływ metabolu na przebieg gojenia się doświadczalnych owrzodzeń rogówek*, *ibidem*, 1978, t. 48, nr 3, ss. 101—103; A. Ferencowa, *Krioterapia doświadczalnych ran przenikających rogówki*, *ibidem*, 1979, t. 81, nr 7, ss. 409—411; E. Szewczykowa, *Wpływ krioterapii na hamowanie aktywności kolagenolitycznej w doświadczalnych oparzeniach termicznych rogówki*, *ibidem*, 1983, t. 86, nr 11, ss. 467—469.

udział ponad 100 osób. Na posiedzeniu przedstawiono wyłącznie prace naukowe olsztyńskiego środowiska okulistycznego.

12—13 maja 1980 r. Oddział Olsztyński PTO zorganizował II Krajowe Sympozjum Sekcji Zapobiegania Słepocie Polskiego Towarzystwa Okulistycznego na temat: „Najczęstsze przyczyny utraty i upośledzenia widzenia”. Obrady, które odbywały się w Filharmonii Olsztyńskiej, poprzedzono koncertem skrzypcowym i organowym. W Sympozjum tym uczestniczyło 145 lekarzy okulistów z całego kraju¹³. Ponieważ zarówno organizacja sympozjum, jak jego tematyka i przebieg obrad spełniły oczekiwania, Zarząd Sekcji Retinologicznej Polskiego Towarzystwa Okulistycznego powierzył olsztyńskiemu oddziałowi zorganizowanie w kwietniu 1988, XVII Sympozjonu Retinologicznego. Jako temat główny przewidziano: „Ocenę metod chirurgicznego leczenia odwarstwienia siatkówki”, zaś tematy wolne dotyczyć mają zagadnień ciała szklistego i siatkówki. W sympozjach takich uczestniczy zazwyczaj ok. 350 okulistów z kraju, a także dość liczni goście z zagranicy oraz przedstawiciele zachodnich firm produkujących leki, aparaturę i narzędzia okulistyczne.

Działalność kliniczna, dydaktyczno-szkoleniowa i naukowa olsztyńskiego ośrodka okulistycznego została także dostrzeżona przez Nadzór Krajowy w zakresie Okulistyki oraz Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego w Warszawie. W wyniku tego lekarzom oddziału okulistycznego Wojewódzkiego Szpitala Zespołonego w Olsztynie zaproponowano organizowanie kursów doskonalących dla okulistów z całego kraju.

Dotychczas na zlecenie Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego w Warszawie, staraniem prawie całego zespołu lekarzy oddziału okulistycznego, zorganizowano 5 doskonalących, sześciodniowych, kursów (1979, 1983—1985, 1987) na temat postępów w leczeniu zachowawczym i chirurgicznym wybranych schorzeń narządu wzroku. W kursach wzięło udział 45 okulistów.

Szczególnym wydarzeniem w życiu olsztyńskiego środowiska okulistycznego było nadanie, 18 lipca 1985 r., przez Radę Państwa doc. dr. hab. med. E. Lenkiewiczowi, członkowi Rady Wydziału Akademii Medycznej w Białymstoku, tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego¹⁴.

Wydaje się, że 40 lat trwający, a rozpoczęty przecież od podstaw, rozwój okulistyki przebiegał na Warmii i Mazurach prawidłowo i zgodnie z założeniami. Obecnie w samym Olsztynie pracują 2 oddziały okulistyczne liczące łącznie 72 łóżka oraz 10 poradni okulistycznych, w tym

13 A. Prusiewiczowa, E. Forfowa, *Sprawozdanie z II Sympozjum Sekcji Zapobieganiu Słepocie PTO Olsztyn, 12—13 V 1980*. *Klinika Oczna*, 1981, t. 83, nr 7—8, ss. 411—413.

14 W. I. Orłowski, *Kronika, Klinika Oczna*, 1986, t. 88, nr 1, s. 30.

część specjalnie ukierunkowanych (konsultacyjna, leczenia zezą, przeciwjaskrowa oraz okulistyki przemysłowej i dziecięcej). Od kilku lat działa także poradnia okulistyczna przy Olsztyńskich Zakładach Opon Samochodowych.

Wszystkie zespoły opieki zdrowotnej województwa mają poradnie okulistyczne. W dziewięciu zespołach opieki zdrowotnej lekarz okulista mieszka stale i przyjmuje chorych codziennie, do dwóch — Dobrego Miasta i Morąga — dojeżdża z Olsztyna 4 razy w tygodniu.

Opiekę okulistyczną w obu oddziałach i we wszystkich poradniach zapewnia 41 okulistów; w tym 34 pracujących w społecznej służbie zdrowia, zaś siedmiu w służbach resortowych (MON, MSW, PKP) oraz 4 lekarki, które wkrótce uzyskają specjalizację I stopnia.

O rozmiarach wykonywanej przez nich pracy świadczą wymownie dane liczbowe. W r. 1986 w obu oddziałach leczono łącznie 1612 chorych, wykonano 902 zabiegi operacyjne. Natomiast we wszystkich poradniach okulistycznych przyjęto razem 181 727 chorych i wykonano 4006 zabiegów ambulatoryjnych. Praktycznie zatem, co czwarty mieszkaniec województwa olsztyńskiego korzystał w tym roku kalendarzowym z porady lekarza okulisty.

Oddział Olsztyński Polskiego Towarzystwa Okulistycznego liczy aktualnie 51 członków, ponieważ przystąpiło do niego 6 lekarzy okulistów z Działdowa.

Szczególnym jednak osiągnięciem okulistyki olsztyńskiej było wykształcenie 59 okulistów (w tym 23 specjalistów II stopnia), którzy zapewnił opiekę okulistyczną ludności całego województwa. Wprawdzie 18 z nich opuściło ziemię olsztyńską przenosząc się do innych miejscowości, lecz wszyscy pracują w kraju zajmując odpowiedzialne stanowiska w społecznej lub resortowej służbie zdrowia.

A N E K S 1

LEKARZE OKULIŚCI, KTÓRZY UZYSKALI SPECJALIZACJĘ W OLSZTYNIE

Nazwisko i imię	Specjalizacja		Aktualne miejsce zamieszkania
	I°	II°	
Klim Leontyna		1955	Olsztyn
Lenkiewicz Edward		1955	Olsztyn
Roźnowski Jan	1954	1957	Olsztyn — PKP
Kasprowicz Tadeusz	1956	1963	Olsztyn — MSW
Osiecka Krystyna	1958		Warszawa
Szlenk Laryssa	1958		Warszawa
Romańczuk Regina	1959	1962	Katowice

Nazwisko i imię	Specjalizacja		Aktualne miejsce zamieszkania
	I°	II°	
Kostrzewska Halina	1962	1966	Olsztyn
Makulec Henryk	1962	1972	Olsztyn—MON
Piestrzeniewicz Wiesława	1964		Mragowo
Prusiewicz Anna	1964	1968	Olsztyn
Sapka Maria	1964	1976	Olsztyn
Trapkiewicz Łucja	1964	1968	Olsztyn
Ferenc Alina	1966	1969	Olsztyn
Kozacka Halina	1966		Ostróda
Świetlikowska Anna	1966	1969	Gdańsk
Zarębińska Lidia	1966	1976	
Sciborowska Krystyna	1967		Działdowo
Zurek Jadwiga	1967		Gژیچکو
Gabor Barbara	1968		Mińsk Mazowiecki
Sulikowska Krystyna	1968	1976	Bydgoszcz
Zebrowska Krystyna	1968		Warszawa
Antonowicz Kazimierz	1969	1973	Olsztyn
Lewalski Wenanty	1969	1975	Szczytno
Mieczkowska Barbara	1969	1975	Olsztyn
Osmański Stanisław	1969		Toruń
Pilat Maria	1969	1975	Olsztyn
Śnieżko Krystyna	1969		Olsztyn — PKP
Borysewicz Barbara	1970		Suwałki
Elektrowicz Andrzej	1971		Olsztyn
Zatorska Maria	1971		Gorzów Wielk.
Januszko Iwona	1972		Kielce
Borzechowska Otylia	1973	1982	Olsztyn
Forfa Grażyna	1973	1982	Olsztyn
Markiewicz Bożena	1974		nie żyje
Woyno Barbara	1974		RFN
Białecka Alina	1975		Kętrzyn
Terlecki Andrzej	1975		Olsztyn — MON
Budzyńska Teresa	1976		Olsztyn
Falkowska Maria	1976		Pisz
Lubert Ewa	1976		Olsztyn
Szewczyk Elżbieta	1976	1980	Olsztyn
Jabłońska Barbara		1980	Olsztyn — PKP
Minikowska Irena	1978		Bartoszyce
Mokrzycka Joanna	1978	1987	Olsztyn
Tomezyk Halina	1979		RFN
Wojtczak Barbara	1979		Biała Podlaska
Miloszewska Elżbieta	1981		Nowe Miasto
Mikołajczyk Hanna	1982		Biskupiec
Łapuć Sławomira	1983		Bydgoszcz
Sankowska Ewa	1983		Olsztyn
Kubala Jerzy	1984		Olsztyn
Nerc Marianna	1984		Morał
Łaganowska Hanna	1985		Działdowo
Karpacz Jadwiga	1986		Itawa
Ankiewicz Danuta	1987		Olsztyn
Certa Wiesława	1987		Olsztyn
Spiczko Elżbieta	1987		Kętrzyn
Tracz Bogumiła	1987		Mragowo

A n e k s 2

WYKAZ PUBLIKACJI CZŁONKÓW ODDZIAŁU OLSZTYŃSKIEGO POLSKIEGO TOWARZYSTWA OKULISTYCZNEGO ZA LATA 1983—1987

(obejmuje wszystkie prace naukowe, artykuły publicystyczne oraz sprawozdania ze zjazdów naukowych i działalności Oddziału Olsztyńskiego Polskiego Towarzystwa Okulistycznego)

W y k a z s k r ó t ó w

- Biul. inf. Cef. — Biuletyn Informacyjny Cefarm
 Klin. ocz. — Klinika Oczna
 Pamiętnik XX-lecia — Pamiętnik XX-lecia Szpitala Wojewódzkiego im. Mikołaja Kopernika w Olsztynie. Olsztyn, Pojezierze 1965.
- ANTONOWICZ Kazimierz
 Materiały do epidemiologii pasożytów województwa olsztyńskiego. 2, współaut. zob. poz. 27.
 O przyczynach usunięcia galki ocznej, współaut. zob. poz. 28.
 1. W sprawie urazów narządu wzroku u ludności wiejskiej (Autorzy)... Alina Ferencowa. W: Aktualne problemy zdrowotne ludności województwa olsztyńskiego. Olsztyn 1975 ss. 49—53.
 2. Wpływ metabolizmu na przebieg gojenia się doświadczalnych owrzodzeń rogówki. Streszc. pracy dokt. Klin. ocz. 1978, t. 48, z. 3, ss. 101—103.
 3. Pourazowe inwalidztwo wzrokowe u dzieci i młodzieży (Autorzy)... Wenandy Le-walski. Klin. ocz. 1979, t. 81, z. 5—6 ss. 371—372.
 Pourazowe inwalidztwo wzrokowe u dorosłych, współaut. zob. poz. 44.
 Pourazowe inwalidztwo wzrokowe u ludności wiejskiej, współaut. zob. poz. 52.
 Wartość kiofibratu w leczeniu wirusowych owrzodzeń rogówki, współaut. zob. poz. 53.
 Nagła utrata widzenia w zaburzeniach naczyniowych układu wzrokowego, współaut. zob. poz. 57.
 4. Wolny przeszczep skóry w rekonstrukcyjnej chirurgii powiek. (Autorzy)... Edward Lenklewicz. Klin. ocz. (w druku).
- BÓGUSZ-KOSTRZEWSKA Halina zob. Ko-strzewska H.
- DOWGIRDOWA Maria
 Nagła utrata widzenia w zaburzeniach naczyniowych układu wzrokowego, współaut. zob. poz. 57.
- FERENCOWA Alina
 Zranienie galki ocznej dziobem koguta, współaut. zob. poz. 25.
 W sprawie urazów narządu wzroku u dzieci, współaut. zob. poz. 28.
 Własne doświadczenie w kriochirurgicznym
- Ped. pol. — Pediatria Polska
 Przeg. ped. — Przegląd Pediatryczny
 PTL — Polskie Towarzystwo Lekarskie
 PTO — Polskie Towarzystwo Okulistyczne
 Wiad. parazyt. — Wiadomości Parazytologiczne
- leczeniu odwarstwienia siatkówki, współaut. zob. poz. 31.
 W sprawie urazów narządu wzroku u ludności wiejskiej, współaut. zob. poz. 1.
 W sprawie niedrożności dróg izowych u noworodków i małych dzieci, współaut. zob. poz. 37.
 5. Krioterapia doświadczalnych ran przenikających rogówki. Streszc. pracy dokt. Klin. ocz. 1979 t. 87 z. 7 ss. 409—411.
 Wartość szwu z kwasu poliglikolowego (deksonu) w chirurgii zęza, współaut. zob. poz. 41.
 Pourazowe inwalidztwo wzrokowe u dorosłych, współaut. zob. poz. 44.
 Leczenie kiofibratem doświadczalnej opryszczki rogówki, współaut. zob. poz. 51.
 Kliniczna wartość krioterapii ran przenikających rogówki, współaut. zob. poz. 54.
 Wartość «bezafibratu» w leczeniu doświadczalnej opryszczki rogówki, współaut. zob. poz. 6.
 FORFOWA Grażyna
 Sprawozdanie z II Sympozjum Sekcji Zapobiegania Ślepotcie PTO Olsztyn 12—13 V 1980, współaut. zob. poz. 73.
 Zowitax, nowy lek przeciwwirusowy w terapii opryszczki rogówki, współaut. zob. poz. 58.
 Krioterapia opryszczki rogówki z perspektywy 25-letniego doświadczenia, współaut. zob. poz. 56.
 6. Wartość „bezafibratu” w leczeniu doświadczalnej opryszczki rogówki (Autorzy)... Edward Lenklewicz, Zdzisław Larski, Alina Ferencowa i in. (w druku).
- JABLONSKA Barbara
 Doświadczenie w leczeniu zęza metodą penalizacyjną, współaut. zob. poz. 86.
- KOSTRZEWSKA Halina
 7. Wartość operacji tridentaleisis w leczeniu jaskry. (Aut.-podp.) H. Bogusz-Kostrzewska. W: Pamiętnik XX-lecia ss. 157—160.
 O przyczynach usunięcia galki ocznej, współaut. zob. poz. 28.
 8. Krioterapia opryszczki rogówki w obserwacji własnej. (Autorzy)... Lucja Trapkiewiczowa. Klin. ocz. 1974, t. 44, z. 4 ss. 355—358.

LARSKI ZDZISŁAW

Wartość „bezaflibratu” w leczeniu doświadczalnej opryszczki rogówki, współaut. zob. 6.

LENKIEWICZ EDWARD

9. Przypadek głowowej postaci tężca po zranieniu gałki ocznej. [Autorzy:]..., Henryk Goralski, Henryk Bobrowski. Klin. ocz. 1963 t. 33 z. 2 ss. 235—238.
10. Pamiętnik XX-lecia 255 s. (redaktor).
11. Rozwój i działalność oddziału Okulistycznego Szpitala Wojewódzkiego w Olsztynie. W: Pamiętnik XX-lecia ss. 149—151.
12. Własne doświadczenie z zastosowaniem niskiej temperatury w chirurgii i terapii oka. W: Pamiętnik XX-lecia ss. 152—156.
13. Wyniki leczenia opryszczki rogówki przy zastosowaniu niskiej temperatury. Klin. ocz. 1965 t. 35 z. 4 ss. 515—517.
14. Wyniki operacji zaćmy z zastosowaniem krioelektraktora Kruwacza. Klin. ocz. 1965 t. 35 z. 1 ss. 111—114.
15. Badania nad działaniem antybiotyków na odporne szczepy bakteryjne w leczeniu schorzeń spojówek i rogówki. Streszcz. pracy dokł. Klin. ocz. 1966 t. 36 z. 4 ss. 487—490.
16. Das Vorkommen enterotoxischer Staphylokokkenstämme im Bindehautsack des menschlichen Auges. [Autorzy:] Irena Flis..., Lucja Łojkiewicz. Archiv für Lebensmittelhygiene 1966 Bd. 17 Nr 2, ss. 156—158.
17. O wartości zastosowania niskiej temperatury w usuwaniu zaćmy i leczeniu opryszczki rogówki. Klin. ocz. 1967 t. 37 z. 5 ss. 711—713.
18. W sprawie znieczulenia pozagałkowego w operacji usunięcia zaćmy. [Autorzy:]..., Lucja Trapkiewiczowa. Klin. ocz. 1968 t. 38 z. 2 ss. 421—424.
19. Znaczenie odczynu tuberkulinowego i alergometrii dla oceny postępowania leczniczego w pryszczycowym zapaleniu spojówek i rogówki. [Autorzy:]..., Barbara Lenkiewicz, Anna Prusiewiczowa. Ped. pol. 1968 t. 43 z. ss. 1495—1499.
20. Untersuchungen über das Vorkommen von Staphylokokken im Bindehautsack des menschlichen Auges. [Autorzy:] Stanisław Zaleski, ..., Zentralblatt für Bakteriologie 1969 t. 210 ss. 15—18.
21. Użyteczność szczepień kontaktowo-sygnalizacyjnych w usuwaniu wewnątrzgałkowych ciał obcych metalicznych, niemagnetycznych. Klin. ocz. 1969 t. 39 z. 4 ss. 601—604.
22. W sprawie leczenia przecięprątkowego w pryszczycowym zapaleniu spojówek i rogówki. [Autorzy:]..., Barbara Lenkiewicz. Ped. pol. 1970 t. 45 z. 1 ss. 39—44.
23. O zranieniach gałki ocznej dziobem sowy. [Autorzy:]..., Anna Świetlikowska. Klin. ocz. 1971 t. 41 z. 1 ss. 99—101.
24. Odległe wyniki po operacji zespolenia nowo-izowego u dzieci. [Autorzy:]..., Anna Prusiewiczowa. Klin. ocz. 1971 t. 41 z. 5 ss. 691—694.
25. Zranienia gałki ocznej dziobem koguta. [Autorzy:]..., Alina Ferencowa. Klin. ocz. 1971 t. 41 z. 2 ss. 269—271.
26. Podspojówkowe wstrzyknięcie krwi z przydazolem w kompleksowym leczeniu oparzeń oczu. [Autorzy:]..., Anna Świetlikowska. Biul. inf. Cef. 1972 t. 22 z. 11 ss. 404—407.
27. Materiały do epidemiologii prazytoz województwa olsztyńskiego. 2. Przypadek muszycy wewnątrzgałkowej u czteroletniego chłopca. [Oprac.:]..., Kazimierz Antonowicz, Konstanty Romanuk, Stefan Tarczyński. Wiad. parazyt. 1973 t. 19 z. 2 ss. 169—173.
28. O przyczynach usunięcia gałki ocznej. [Autorzy:]..., Halina Kostrzevska, Kazimierz Antonowicz. Klin. ocz. 1973 t. 43 z. 12 ss. 1339—1342.
29. W sprawie urazów narządu wzroku u dzieci. [Autorzy:]..., Alina Ferencowa. Ped. pol. 1973 t. 48 z. 5 ss. 645—648.
30. Krioterapia doświadczalnych oparzeń spojówki gałkowej i rogówki. Streszcz. pracy habilit. Klin. ocz. 1974 t. 44 z. 1 ss. 15—20.
31. Własne doświadczenie w kriochirurgicznym leczeniu odwarstwienia siatkówki. [Autorzy:]..., Alina Ferencowa. Klin. ocz. 1974 t. 44 z. 4 ss. 343—345.
32. Zapobieganie uszkodzeniom tęczówki w przebiegu krioelektracji zaćmy. [Autorzy:]..., Anna Prusiewiczowa. Klin. ocz. 1974 t. 44 z. 4 ss. 331—334.
33. Aktualne problemy zdrowotne ludności województwa olsztyńskiego. Olsztyn: PTL 1975 236 [1].s. Członek Kom. Red.
34. Badania nad przebiegiem gojenia się oparzeń rogówki wywołanych nawozami azotowymi. [Autorzy:]..., Andrzej Piotrowski, Anna Świetlikowska. W: Aktualne problemy zdrowotne ludności województwa olsztyńskiego. Olsztyn 1975 ss. 55—61.
35. Między Olsztynem, Lublinem i Białymstokiem. Warmia i Mazury 1977 nr 7 ss. 24—25.
36. Rozwój okulistyki olsztyńskiej w okresie 30 lat jej działalności. Klin. ocz. 1977 t. 47 z. 10 ss. 465—466.
37. W sprawie niezdrożności dróg łzowych u noworodków i małych dzieci. [Autorzy:]..., Alina Ferencowa, Józef Rasteński, Przeg. ped. 1978 t. 8 z. 3 ss. 215—218.
38. Voltaren w leczeniu niektórych schorzeń

- okulistycznych. Monitor Ciba-Geigy 1978 t. 1 z. 1 ss. 32—37.
39. Wartość Tacitnu w przygotowaniu chorych do operacji usunięcia załmy. [Autorzy:]..., Maria Sapkova. Monitor Ciba-Geigy 1978 t. 1 z. 1 ss. 23—27.
40. Wartość optymalnych warunków krioterapii wtirusowych owrzodzeń rogówki. Klin. ocz. 1980 t. 82 z. 1 ss. 17—18.
41. Wartość szwu z kwasu poligłukowego (deksanu) w chirurgii zeza. [Autorzy:]..., Alina Ferencowa. Klin. ocz. 1980 t. 82 z. 10 ss. 529—530.
42. Wypadki drogowe w województwie olsztyńskim. Czł. kom. red. Olsztyn: PTL 1980 185 s.
43. Komunikacyjne urazy układu wzrokowego. [Autorzy:]..., Elżbieta Miłosewska. Klin. ocz. 1981 t. 83 z. 7—8 ss. 351—352.
44. Pourazowe inwalidztwo wzrokowe u dorosłych. [Autorzy:]..., Kazimierz Antonowicz, Alina Ferencowa. Klin. ocz. 1981 t. 83 z. 7—8 ss. 353—354.
45. Wpływ krioterapii na hamowanie aktywności kolagenazy w doświadczalnych ranach przenikających rogówki. [Autorzy:]..., Andrzej Plotrowski, Klin. ocz. 1981 t. 83 z. 10—12 ss. 478—484.
46. Odległe wyniki kriochirurgicznego leczenia odwarstwienia siatkówki. [Autorzy:]..., Elżbieta Szewczykowa. Klin. ocz. 1982 t. 84 z. 7—8 ss. 228—230.
47. Kliniczna wartość krioterapii oparzeń chemicznych rogówki. [Autorzy:]..., Anna Prusiewiczowa. Klin. ocz. 1983 t. 85 z. 3 ss. 115—116.
48. Sprawozdanie z Walnego Zgromadzenia Delegatów Polskiego Towarzystwa Okulistycznego odbytego w Gdańsku 6.05.1979 roku. Klin. ocz. 1983 t. 85 z. 7 s. 295.
49. Ciała obce wewnątrzgałkowe w następstwie samouszkodzenia oczu u więźniów. [Autorzy:]..., Barbara Mieczkowska, Klin. ocz. 1985 t. 87 z. 1 ss. 11—12.
50. Diagnostyka nowotworów wewnątrzgałkowych w ocenie badań ultradźwiękowych i histopatologicznych. [Autorzy:]..., Anna Prusiewiczowa. Klin. ocz. 1985 t. 87 z. 7 ss. 288—289.
51. Leczenie klofibratem doświadczalnej opryszczki rogówki. [Autorzy:]..., Zdzisław Larski, Alina Ferencowa, Andrzej Plotrowski, Klin. ocz. 1985 t. 87 z. 7 ss. 297—299.
52. Pourazowe inwalidztwo wzrokowe u ludności wiejskiej. [Autorzy:]..., Kazimierz Antonowicz, Klin. ocz. 1985 t. 87 z. 4 ss. 172—173.
53. Wartość klofibratu w leczeniu wtirusowych owrzodzeń rogówki. [Autorzy:]..., Kazimierz Antonowicz. Klin. ocz. 1985 t. 87 z. 7 ss. 300—301.
54. Kliniczna wartość krioterapii ran przenikających rogówki. [Autorzy:]..., Andrzej Stankiewicz, Alina Ferencowa, Krystyna Smolińska. Klin. ocz. 1986 z. 10—11 ss. 373—374.
55. Wartość kliniczna preparatu tropicamidum 0,5%—1%. Krople do oczu. (Autorzy)..., Alina Ferencowa, Maria Piłatowa, Barbara Mieczkowska. Terapia i leki 1986 t. 36 z. 10 ss. 223—224.
56. Problemy zdrowotne ludności Warmii i Mazur. Czł. kom. red. PTL Olsztyn 1987 349 s.
- Wartość „bezafibratu” w leczeniu doświadczalnej opryszczki rogówki, współaut. zob. poz. 6.
57. Nagła utrata widzenia w zaburzeniach naczyniowych układu wzrokowego. [Autorzy:]..., Kazimierz Antonowicz, Maria Dogwiłdowa. W: Problemy zdrowotne ludności Warmii i Mazur. PTL Olsztyn 1987 ss. 337—342.
58. Zowitraz nowy lek przeciwtirusowy w terapii opryszczki rogówki. [Autorzy:]..., Grażyna Forłowa. W: Problemy zdrowotne ludności Warmii i Mazur. PTL Olsztyn 1987 ss. 343—346.
59. Krioterapia opryszczki rogówki z perspektywy 25-letniego doświadczenia. [Autorzy:]..., Anna Prusiewiczowa, Grażyna Forłowa. Klin. ocz. (w druku).
60. Long-term results of treating choroidal [Autorzy:] Andrzej Stankiewicz ..., m.snom-a melanomas. [Autorzy:] Andrzej Stankiewicz, ... Alina Łazarczyk, Anna Prusiewicz. (w druku).
- Wolny przeszczep skóry w rekonstrukcyjnej chirurgii powiek, współaut. zob. poz. 4.
- LEWAŁSKI Wenanty
Pourazowe inwalidztwo wzrokowe u dzieci i młodzieży, współaut. zob. poz. 3.
- MIECZKOWSKA Barbara
Ciała obce wewnątrzgałkowe w następstwie samouszkodzenia oczu u więźniów, współaut. zob. poz. 49.
- MIOŁOSEWSKA ELŻBIETA
Komunikacyjne urazy układu wzrokowego, współaut. zob. poz. 43.
- OWCZARKOWA Krystyna zob. Sulikowska-Owczarkowa K.
- PIŁATOWA Maria
61. Nospilina w leczeniu przewlekłych alergicznych stanów zapalnych brzołów po-

- witek i spojówek. *Klin. ocz.* 1980 t. 82 z. 8 ss. 427—428.
- PRUSIEWICZOWA Anna
62. Wyniki operacji zespolenia nosowo-izowego u dzieci w znieczuleniu dotchawiczym. [Autorzy:]..., Domała Teresa. W: *Pamiętnik XX-lecia* ss. 161—166.
- Znaczenie odczynu tuberkulinowego i alergometrii dla oceny postępowania leczniczego w przyszłokowym zapaleniu spojówek i rogówki, *współaut.* zob. poz. 19.
- Odległe wyniki po operacji zespolenia nosowo-izowego u dzieci, *współaut.* zob. poz. 24.
63. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1971. *Klin. ocz.* 1973 t. 43 z. 2 ss. 223—225.
64. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1972. *Klin. ocz.* 1974 t. 44 z. 8 ss. 835—837.
65. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1973. *Klin. ocz.* 1974 t. 44 z. 12 ss. 1307—1308.
- Zapobieganie uszkodzeniom tętnówki w przebiegu kriekstrakcji zaćmy, *współaut.* zob. poz. 32.
66. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1974. *Klin. ocz.* 1976 t. 46 z. 3 ss. 331—353.
67. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1975. *Klin. ocz.* 1976 t. 46 z. 10 ss. 1147—1149.
68. Krioterapia doświadczalnych oparzeń termicznych rogówki. [Streszczenie pracy doktorskiej]. *Klin. ocz.* 1977 t. 47 z. 7 ss. 292—295.
69. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1976. *Klin. ocz.* 1977 t. 47 z. 9 s. 374.
70. Pozagatkowe zapalenie nerwu wzrokowego w przebiegu leczenia Ethambutolem. [Autorzy:]..., Krystyna Sulikowska-Owczarkowa. *Klin. ocz.* 1979 t. 81 z. 4 ss. 277—278.
71. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1977. *Klin. ocz.* 1979 t. 81 z. 4 ss. 260—264.
72. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1978. *Klin. ocz.* 1980 t. 82 z. 7 s. 382.
73. Sprawozdanie z II Sympozjum Sekcji Zapobiegania Ślepotcie PTO Olsztyn, 12—13 V 1980. [Autorzy:]..., Grażyna Fortowa, *Klin. ocz.* 1981 t. 83 z. 7—8 ss. 411—413.
74. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1979. *Klin. ocz.* 1981 t. 83 z. 6 s. 319.
75. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1980. *Klin. ocz.* 1982 t. 84 z. 11 s. 364.
- Kliniczna wartość krioterapii oparzeń chemicznych rogówki, *współaut.* zob. poz. 47.
76. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1981. *Klin. ocz.* 1983 t. 85 z. 7 s. 286.
- Diagnostyka nowotworów wewnątrzgałkowych w ocenie badań ultradźwiękowych i histopatologicznych, *współaut.* zob. poz. 50.
77. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w latach 1982—1983. *Klin. ocz.* 1985 t. 87 z. 1 ss. 42—43.
78. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1984. *Klin. ocz.* 1985 t. 87 z. 10 s. 433.
- Krioterapia opryszczki rogówki z perspektywy 25-letniego doświadczenia, *współaut.* zob. poz. 59.
- Long-term results of treating choroidal melanomas, *współaut.* zob. poz. 60.
79. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1985. *Klin. ocz.* (w druku).
80. Sprawozdanie z działalności naukowej Oddziału Olsztyńskiego PTO w roku 1986. *Klin. ocz.* (w druku).
- SAPKOWA Maria
- Wartość Tacitinu w przygotowaniu chorych do operacji usunięcia zaćmy, *współaut.* zob. poz. 39.
- SULIKOWSKA-OWCZARKOWA Krystyna
81. Pasma naczyniaste siatkówki w zespole Grondblad-Strandberga (angioid streaks). *Klin. ocz.* 1977 t. 47 z. 7 ss. 307—308.
- Pozagatkowe zapalenie nerwu wzrokowego w przebiegu leczenia Ethambutolem, *współaut.* zob. poz. 70.
- SZEWCHYKOWA Elżbieta.
82. Analiza przyczyn utraty gałki ocznej. [Autorzy:]..., Łucja Trapkiewiczowa. *Klin. ocz.* 1981 t. 83 z. 7—8 ss. 327—328.
- Odległe wyniki kriochirurgiczne leczenia odstawienia siatkówki, *współaut.* zob. poz. 43.
83. Wpływ krioterapii na hamowanie aktywności kolagenolizycznej w doświadczalnych oparzeniach termicznych rogówki. *Streszcz. pracy. dokt. Klin. ocz.* 1984 t. 86 z. 11 ss. 467—469.
84. Przypadek zranienia gałki ocznej dziobem sowy u 13-letniej dziewczynki. *Przeg. ped.* 1985 t. 15 z. 4 ss. 201—202.
- ŚWIETLIKOWSKA Anna
- O zranieniach gałki ocznej dziobem sowy, *współaut.* zob. poz. 23.
- Podspojówkowe wstrzyknięcie krwi z prądem w kompleksowym leczeniu oparzeń oczu, *współaut.* zob. poz. 26.

Badania nad przebiegiem gojenia się oparzeń rogówki wywołanych nawozami azotowymi, współaut. zob. poz. 34.

85. *Użyteczność badań fluoroscencyjnych w cytodiagnosyce nowotworów wewnętrz-gałkowych.* [Autorzy:]..., Andrzej Piotrowski, Klin. ocz. 1977 t. 47 z. 1 ss. 5—6.

TRAPKIEWICZOWA Łucja

W sprawie zmłeczenia pozagałkowego w operacji usunięcia zaćmy, współaut. zob. poz. 18.

Krioterapia opryszczki rogówki w obserwacji własnej, współaut. zob. poz. 8.

Analiza przyczyn utraty gałki ocznej, współaut. zob. poz. 82.

ZARĘBIŃSKA Lidia

86. *Doświadczenie w leczeniu zęza metodą penalityczyną.* [Autorzy:]..., Barbara Jabłońska. Klin. ocz. 1980 t. 82 z. 10 ss. 499—500.